

Toleransen som tvång?

Begreppsupplösning
kännetecknar sekelslut.
Men Michael Walzer
återger toleransen sin
betydelse, skriver Olav
Wiström i sin anmälan.

Tolerans är ett närmast sakrosant begrepp vars innehåll och värde man inte behöver diskutera. När man i stället för tolerans börjar tala om feghet, undfallenhet, inställsamhet och medlöperi blir det annat ljud i gongongen. Tolerans får inte sammankopplas med så negativt laddade ord.

Moralfilosofi

Michael Walzer
On Toleration
Yale University Press, 1997

I engelskan står *tolerance* för attityd och livshållning medan *toleration* står för själva utövandet, det praktiska handlandet. Det svenska läneordet tolerans får täcka både attityd och praktik. Visst vet vi att man enligt gängse språkbruk menar fördomsfri och tillåtande, när man säger tolerant. Men ordet tolerera betyder också att finna sig i något, att uthärda något. Låt oss se närmare på den nyansernas skala som Michael Walzer, professor i socialvetenskap vid Princeton, presenterar i *On toleration*.

Släktskap med resignation

När blod flutit oavbrutet ett antal år på krigsskådeplatsen sjunker människor ihop av utmattnings. De aggressiva stämningarna mynnar ut i ett tillstånd av resignation. Vad som helst, bara inte krig. Vi orkar inte längre. Resignation och tolerans har här diffusa likheter med varandra.

En annan nyans, också av det passiva slaget, är likgiltighet. Låt skillnad vara skillnad. Vi bryr oss inte. Alla hundar har sin dag, även de galna. Låt folk träta och kämba bäst de gitter. Alla sorter behövs

Tro och tolerans. Kung Karl I:s försök att påtvinga skottarna den engländska bönboken resulterade i övan illustrerade tumult i Edinburgh 1637. I predikstolen försöker ärkebiskopen av St: Andrew göra sig hörd. Två år senare var England och Skottland i krig.

för att bygga ett samhälle. So what? Den farliga indifferensen kallas för tolerans men bör rätteligen kallas för feghet.

En tredje sortens tolerans vill Walzer kalla moralisk stoicism. Här accepterar man stoiskt – framför allt av principiella skäl – att avvikande människor och udda grupper har rättigheter som alla andra även om man skarpt ogillar att de utövar dessa rättigheter. Denna inställning präglas av undfallenhet eftersom man inte tydligt förklarar varför man exempelvis ogillar att homosexuella par skall tillåtas adoptera barn.

En fjärde variant – och nu börjar toleransen bli mer aktiv – kan sägas vara förbehållslös öppenhet för andra. Nyfikenhet. Man vill lyssna och lära sig något även av dumheten. Sedan kalfatra samma dumhet. Ungefär med Voltaires välkända motivering: Jag avskyr vad du säger, men jag är beredd att ge mitt liv för din rätt att säga det. Den inställningen kan i bästa fall

leda till ömsesidig respekt, tolerans, från båda hållen.

En femte form av tolerans är att bejaka skillnader. Genom att ivrigt påyrka ett mångkulturellt synsätt – ett obligatorium i samhällsdebatten som är irriterande redan därför att det är ett obligatorium – har man nått toleransens högsta nivå. Har man? Walzer undrar om man alls kan tala om tolerans vad gäller saker som frenetiskt understöds och bejaks, eller som till och med föreskrivs. Som om påven skulle vara tolerant mot sina kardinaler när han låter dem vara katoliker.

Förnekandet rättfärdigar

Tolerans, säger Walzer, är någonting gott. Inte därför att människor faktiskt värderar den – uppenbarligen gör de inte alltid det. Tecknet på tolerans som något som behöver rättfärdigas? Det är bland annat de som ägnar sig åt religiös förtöjlelse, tvångsintegrering med silkesvante, heliga krig

och etnisk rensning. Hur rättfärdigar sig dessa människor och grupper? Ja, inte är det genom att försvara vad de ägnar sig åt utan genom att förneka att de ägnar sig åt det.

Walzer undrar om man alls kan tala om tolerans vad gäller saker som frenetiskt understöds och bejaks, eller som till och med föreskrivs.

Många är beredda att tolerera minoritetsreligioner med hänvisning till att religionsfrihet råder och att konventikelpaketet avskaffades 1858. Men de är inte lika beredda att tolerera personlig frihet utanför gudstjänstlokaler. Om sektledare och äldstebroder strävar efter att kontrollera de egna medlemmarnas uppförande i detalj, så strävar på samma sätt de mer extrema medlemmarna i majoritetsreligionerna efter att kontrollera uppförandet hos alla och envar. Och det kan ske i namn av en judisk-kristen tradition, med hänvisning till familjevärden eller för att de helt enkelt är säkra på vad som är rätt och fel.

Plocka russin är omöjligt

Det är lätt att förespråka kulturell mångfald som ett både önskvärdt och möjligt samhällstillstånd. På den punkten har jag få invändningar. Det som däremot inte är möjligt är att plocka russin ur en global kaka, att bara välja de trevligaste dragen från olika samhällsordningar. Att arrangera och kombinera trevligheterna under förväntning att de, i våra ögon, liknar varandra i trevlighet och därför passar bra ihop. Ty ofta, troligtvis mycket ofta säger Walzer, är de saker som vi beundrar och fruktar och tycker illa om.

Tack för Horace!

Horace Engdahl kunde man tidigt ana en betydande litteraturforskare. Han valde dock en något annan väg, visserligen inom litteraturen, men som litteraturkritiker och textanalytiker. Att han återuppväckt texter som länge ansetts vara döda är en betydelsefull och bestående insats. Stora författarskap har åter gjorts levande och han har lösgjort litteraturkritiken från gamla bindningar och fördomar. En sådan insats måste vara kontroversiell.

Debatt

Nu har Engdahl valts in i Svenska Akademien och valet kan diskuteras utifrån olika aspekter. Vad gäller lärdom och stilistisk briljans kan få göra honom rangen stridig i dagens svenska kulturliv.

Debatten kring invalet visar att svenskt kulturliv i dag är anfrätt av avund. Med all respekt för Knut Ahnlund verkar hans angrepp på Engdahl mera präglat av dåliga projiceringar än av en analys av vad Engdahl verkligen kan bidra med.

Gunder Anderssons angrepp har en annan karaktär och andra syften. Det innehåller vänsterretorikens gamla arsenal av *guilt by association*. Heidegger och Le Man var kryptofascister och Engdahl har anammat en del av deras idéer. Och Engdahl är där för fin för att ta del i de politiska och kulturella gatuslagsmålen. Fy honom. I sak lyckas inte Andersson på någon punkt visa i vad Engdahls förgrifpheter består, i annat än att inte dela Anderssons ideal. Andersson har fel: Engdahl skulle kunna göra fina analyser av mycket olikartade författarskap. Hos både Fröding och Ferlin finns det sidor som skulle lämpa sig för en Engdahls närläsning.

Gunder Andersson menar att Engdahls postmodernism är övergiven. Men den politiserande radikalism, präglad av konstant "uppördhet över sakernas tillstånd" som Andersson vill göra till litteraturkritikens ledstjärna är ännu mera övergiven. Om man skulle följa dessa ideal snävar man in både litteraturen och kritiken av litteraturen i tvångströjer. Anderssons alternativ till Engdahl i akademien är tydligen av utvecklingen omsprungna 68:or. Så tack, ledamöter i Akademien, för att ni i stället valde in Horace.

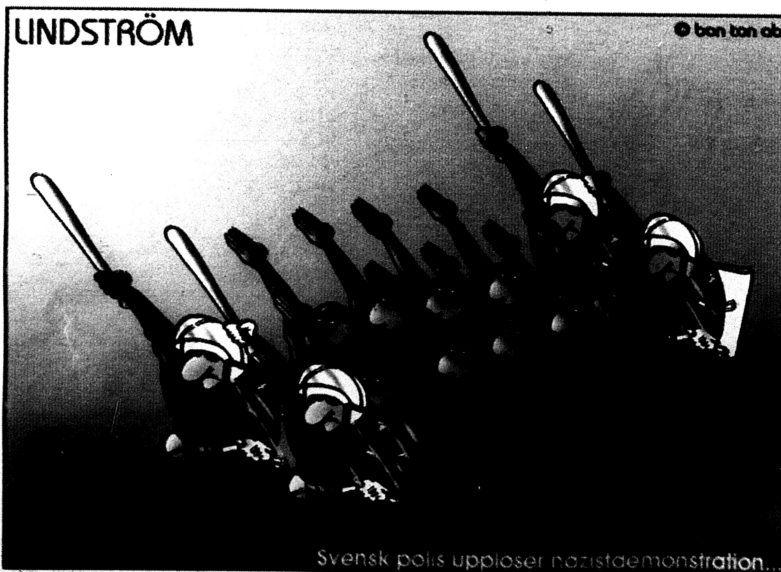
TYRGILS SAXLUND

Svar: I min recension av Horace Engdahls upphöjelse till Akademiledamot behandlades hans anknytnings till postmodernismen, en i sina extremare yttringar utpräglad "art-pour-l'art-teori som lämnar världen i sig utanför det literära verket.

I detta förhållningssätt finns en apolitisk grundhållning som i bästa fall verkar politiskt konserverande, i värsta bejaks något betydligt värre.

Allt detta uttrycktes klart och tydligt i min artikel. Om Tyrgils Saxlund inte förmått ta detta till sig är det bara att beklaga. Det kan dock inte hjälpas: som skribent vänder man sig i första hand till de läskunniga.

GUNDER ANDERSSON

OLAV WISTRÖM